

Вагілевич А.А., аспірант
кафедри національної та міжнародної економіки
Класичний приватний університет

ПОНЯТТЯ СИНТЕЗУ ПОДАТКОВИХ МЕТОДІВ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Вагілевич А.А. Поняття синтезу податкових методів як інструменту підвищення їх соціально-економічної ефективності. У статті здійснено спробу теоретично обґрунтувати поняття синтезу податкових методів як інструменту підвищення їх соціально-економічної ефективності. Здійснено критичний аналіз наявних підходів до збалансування податкових методів та їх соціально-економічної ефективності. Узагальнено взаємозв'язки типів податкової політики та пріоритетів у використанні відповідних податкових методів. Запропоновано власне тлумачення поняття «синтез податкових методів». Охарактеризовано роль синтезу податкових методів у досягненні стратегічних цілей розвитку національної економіки.

Ключові слова: податкові методи, податкова політика, соціально-економічна ефективність, синтез податкових методів, національна економіка.

Вагілевич А.А. Понятие синтеза налоговых методов как инструмента повышения их социально-экономической эффективности. В статье предпринята попытка теоретически обосновать понятие синтеза налоговых методов как инструмента повышения их социально-экономической эффективности. Осуществлен критический анализ существующих подходов к сбалансированию налоговых методов и их социально-экономической эффективности. Осуществлен обзор взаимосвязи типов налоговой политики и приоритетов в использовании соответствующих налоговых методов. Предложено собственное толкование понятия «синтез налоговых методов». Охарактеризована роль синтеза налоговых методов в достижении стратегических целей развития национальной экономики.

Ключевые слова: налоговые методы, налоговая политика, социально-экономическая эффективность, синтез налоговых методов, национальная экономика.

Vahilevych A.A. Synthesis concept of tax method as a tool to enhance their socio-economic efficiency. The article attempts to theoretically justify the concept of tax methods of synthesis as a tool enhancing their socio-economic efficiency. It carried out a critical analysis of the existing approach of balancing the tax and the methods of analysis of their socio-economic efficiency. Carried out an overview of the relationship types of tax policy and priorities in the use of appropriate tax practices. Suggest my own interpretation of the «tax synthesis techniques» concept. It describes the role of tax synthesis methods in achieving the strategic objectives of the national economy.

Keywords: taxation methods, tax policy, social and economic efficiency, tax synthesis methods, national economy.

Постановка проблеми. У сучасних умовах регулювання національної економіки важливим є застосування сукупності взаємопов'язаних методів, які підсилюють дію один одного. Податкове регулювання передбачає, що різні за функціональною спрямованістю методи застосовуються одночасно. Оскільки кожен із податкових методів у процесі їх застосування може справляти як позитивний, так і негативний вплив, то використання цих методів у синтезі дає змогу пом'якшити наслідки дії кожного.

Соціально-економічна ефективність податкових методів перебуває в центрі уваги науковців, оскільки податки впливають на розвиток економіки та суспільства на кожному етапі розвитку. Ефективна податкова система спроможна створити умови для стрімкого соціально-економічного розвитку, що нині є вкрай важливим для національної економіки. Синтез подат-

кових методів має оптимізувати процес податкового регулювання, що буде проявлятися в економічному зростанні та підвищенні рівня життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання синтезу як інструменту підвищення соціально-економічної ефективності податкових методів є проблемою малодослідженою. Більшість науковців розглядає соціально-економічну ефективність податкового регулювання та податкових методів. Зокрема, у працях А. Бакурової, В. Гмирі, С. Давидкова, А. Діденко, Ю. Іванова, В. Ілляшенко, О. Кирилова, Г. Назаренко, О. Покатаєвої, І. Пономарьової, В. Романенко, Ю. Турянського та ін. розглядаються підходи до кількісного визначення соціально-економічної ефективності податкового регулювання та податкових методів. А в публікаціях таких учених, як В. Коротун, Н. Крючкова, Є. Литвиненко,

А. Нікітішина, А. Свишук, досліджено шляхи вдосконалення податкового регулювання. При цьому науковці розглядають соціально-економічну ефективність та можливості її підвищення за кожним із податкових методів окремо. Відсутність наукових праць, в яких синтез податкових методів розглядався б як інструмент підвищення їх соціально-економічної ефективності, зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження цієї проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності та обґрунтування можливості застосування синтезу податкових методів як інструменту підвищення їх соціально-економічної ефективності.

Виклад основних результатів. Регулювання національної економіки потребує застосування виважених заходів та ефективних методів. Особливу роль у процесі регулювання економічних процесів посідають податкові методи, які можуть чинити як стимулюючий, так і стримуючий вплив. Це спонукає до пошуку шляхів оптимального використання податкового регулювання для сталого суспільного та економічного розвитку країни.

Більшість науковців у своїх працях намагаються віднайти баланс між фіскальною ефективністю та соціально-економічною справедливістю оподаткування. Так, В. Коротун зазначає, що одним із найбільш ефективних інструментів податкового регулювання економіки є пільги, але їх негативний вплив на показники фіскальної ефективності викликає питання щодо доцільності їх застосування [6, с. 215]. За даними Державної фіскальної служби України, втрати зведеного бюджету внаслідок надання пільг лише за прямими податками в 2015 р. перевищили 6 млрд. грн. Динаміку втрат зведеного бюджету України від пільгового оподаткування за 2006–2015 рр. наведено на рис. 1.

З рис. 1 видно, що за останні 10 років пільги в оподаткуванні сприяли зростанню втрат зведеного бюджету. Найбільшими такі втрати були в 2011 та 2012 рр. – 15 665,7 млн. грн. та 15 468,1 млн. грн. відповідно. Зазначене пов'язане з уведенням у дію Податкового кодексу України, за положеннями якого скасовано наявні пільги та введено нові. Зазначені зміни негативно проявилися у зростанні втрат зведеного бюджету з 3086,9 млн. грн. у 2010 р. до 15 665,7 млн. грн. у 2011 р.

При цьому, не можна стверджувати, що пільгове оподаткування має лише негативний вплив на фіскальну достатність бюджету [3]. Так, збільшення пільг за прямими податками в 2013 р. сприяло зменшенню частки тих пільг, що призводять до суттєвих утрат зведеного бюджету у 1,5 рази. Як видно з рис. 1, це сприяло зменшенню втрат зведеного бюджету з 15 468,1 млн. грн. у 2012 р. до 6 204,4 млн. грн. у 2013 р. Таким чином, можна дійти висновку, що негативний вплив від запровадження податкових пільг можна зменшити шляхом обрання найбільш оптимальних видів пільг щодо їх впливу на фіскальну

достатність та застосовуючи поряд із стимулюючими податковими методами контролюючі, які забезпечать уникнення ухилення від сплати податків.

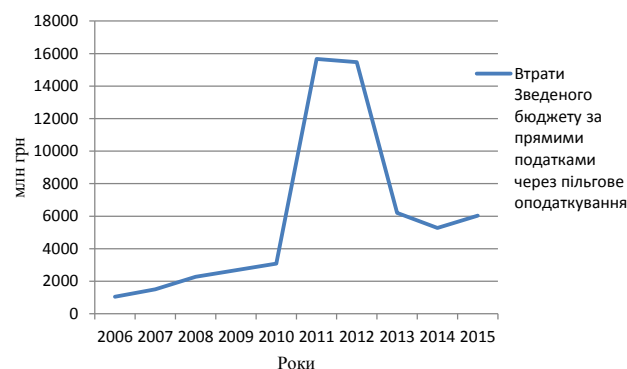

Рис. 1. Динаміка втрат зведеного бюджету за прямими податками через пільгове оподаткування за 2006–2015 рр.

Джерело: складено автором за [5]

А. Нікітішин указує, що український механізм податкового регулювання втрачає свою ефективність із таких причин: занадто часта зміна податкового законодавства викликає втрату довіри платників до самої фіскальної системи; не вигідність переходу з «тіньового сектору» в офіційний через те, що ставка оподаткування вища за ставку, за якої відбувається переведення необлікованої готівки в офіційну економіку [10].

Щодо шляхів удосконалення податкового регулювання, то серед основних А. Нікітішин зазначає такі: ліквідація корупції в органах ДФС; проведення податкових реформ; зменшення змін у податковій політиці; своєчасне відшкодування ПДВ; завершення всіх розпочатих нині реформ, змін, ініціатив щодо податкового регулювання; зменшення негативного впливу податкового регулювання на обігові кошти бізнесу; зрозумілість норм податкового законодавства; вдосконалення кадрової політики в органах ДФС [10]. Усі ці рекомендації носять зверхній характер. Більшість із них стосується стабілізації податкового регулювання, його планованості, зменшення податкового тиску. При цьому пропозицій щодо конкретного вдосконалення податкових методів автором [10] не сформульовано.

А. Свишук, досліджуючи ефективність податкового регулювання розвинутих країн, указує, що у більшості західних країн кількість податків не перевищує десяти [11, с. 265]. Це, відповідно, дає змогу зменшити витрати на адміністрування податків та дає змогу застосовувати методи податкового контролю більш оптимально. В Україні з уведенням ПКУ кількість податків також суттєво скоротилася – з 29 державних та 15 місцевих, що існували до 2010 р., до 7 державних та 4 місцевих, які існують нині [12, с. 80].

Серед інструментів податкового регулювання, які використовуються в розвинутих країнах, А. Свишук називає такі: податкова ставка, податкові пільги,

механізм визначення податкової бази, визначення довгострокових пріоритетів податкової політики [11, с. 265–267]. Це дає змогу констатувати, що нині українська податкова система за кількістю податків та інструментами податкового регулювання не відрізняється від податкових систем розвинутих країн. При цьому соціально-економічна ефективність податкових методів регулювання в нашій країні є значно нижчою. Зазначене можна пояснити відмінністю в законодавстві, значним обсягом «тіньового сектору» та використанням податкових методів з акцентом на фіскальне значення.

З огляду на вищенаведене вважаємо за доцільне розглянути синтез податкових методів як інструмент підвищення їх соціально-економічної ефективності. Використання синтезу як інструменту вдосконалення в певних сферах податкового регулювання не є абсолютно новим.

Так, П. Матвєєвим розроблена концепція синтезу системи управління фіскальними органами, яка ґрунтується на застосуванні системного підходу, виділенні двох рівнів управління, що дає змогу підвищити ефективність роботи за рахунок оптимального розподілу функцій та завдань управління [9].

Д. Жерліцин запропонував концепцію синтезу системи податкового менеджменту підприємства,

яка на рівні окремого суб'єкта господарювання має сприяти підвищенню ефективності системи податкового управління [4].

Ю. Лисенко та В. Захарченко пропонують синтез структури інформаційно-аналітичного комплексу податкового адміністрування як спосіб удосконалення роботи фіскальних органів [8]. Але при цьому публікацій, які б розглядали можливість синтезу податкових методів регулювання, не існує.

Синтез являє собою певну єдність, цілісність сполучених, пов'язаних між собою явищ, предметів, дійсності [1]. В. Гусаков та О. Дереза наводять таке визначення поняттю «синтез»: «Процес поєднання відокремлених та проаналізованих елементів в єдине ціле, під час якого розкривається внутрішній зв'язок між елементами, їх взаємодія, з'ясовуються протиріччя між ними, встановлюються шляхи їх вирішення» [2, с. 242].

Отже, податковий метод – це певна сукупність послідовних кроків, які здійснюються за допомогою податків та притаманних їм функцій, задля досягнення визначеної мети. З огляду на вищезазначені поняття «синтез» та «податковий метод», можна запропонувати таке визначення поняття «синтез податкових методів»: це поєднання кількох відокремлених податкових методів в єдине ціле, що

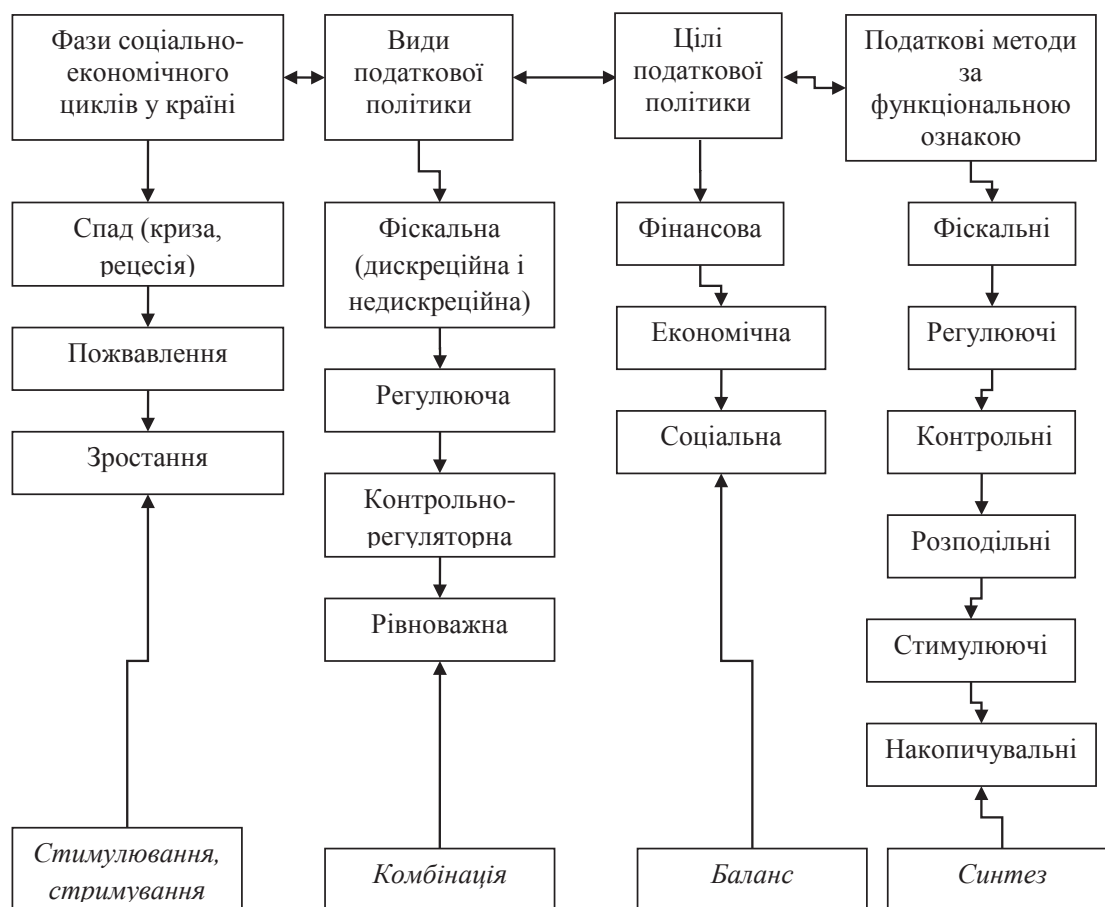

Рис. 2. Взаємозв'язок між фазами соціально-економічних циклів у країні, видами податкової політики та податковими методами

Джерело: розробка автора

забезпечує їх взаємодію та усунення протиріч, які існують між ними, для підвищення ефективності їх використання на шляху досягнення цілей податкової політики держави.

Синтез податкових методів можна характеризувати як певний інструмент, який за допомогою поєднання окремих податкових методів дає змогу усунути протиріччя, які між ними існують. Наприклад, протиріччя між фіскальними, стимулюючими та регулюючими методами. Перші спрямовані на максимізацію податкових надходжень, другі – на надання пільг для стимулювання економічного розвитку, а треті – на встановлення справедливого оподаткування для всіх суб'єктів та територіальних одиниць. Поєднуючи ці три методи в єдине ціле, слід урахувати їх протиріччя та комбінувати податкові методи так, щоб вони не знижували ефективність один одного, а, навпаки, підсилювали її.

Соціально-економічна ефективність податкових методів проявляється в їх спроможності забезпечувати сталий розвиток економіки та суспільства. З одного боку, ефективність податкового регулювання проявляється в можливості забезпечувати виконання функцій держави за рахунок достатнього обсягу податкових надходжень, з іншого – податкові методи, які регулюють національну економіку, не повинні гальмувати її розвиток, знижувати інвестиційну привабливість тощо.

Метою синтезу податкових методів є не спроба подолати негативні наслідки їх окремого застосування, а посилити ефективність за рахунок удалого поєднання їх співвідношень. У контексті соціально-економічної ефективності податкових методів синтез являє собою інструмент досягнення стратегічної мети податкової політики країни.

Своєю чергою, залежно від пріоритетів податкової політики відношення використання податкових методів можуть змінюватися відповідно до корекції цілей податкової політики, які відповідають певним фазам соціально-економічних циклів країни (рис. 2).

Наприклад, за автоматичної фіскальної політики, коли зміна податкових надходжень та державних витрат відбувається без особливого державного втручання за рахунок змін у доходах і виробництві, вірогідним є збільшення ролі фіскальних, розподільних методів і зменшення стимулюючих, регулюючих, контрольних.

За дискреційної податкової політики, яку, як правило, застосовують у разі, коли національна економіка перебуває в кризовому стані, навпаки, слід зменшити роль фіскальних методів і посилити вплив стимулюючих, регулюючих, розподільних та контрольних методів.

Оскільки функціональний підхід до визначення різновидів податкових методів є не єдиним можли-

вим способом їх класифікації, то виникає питання: чи є справедливим застосування синтезу податкових методів як інструменту підвищення їх ефективності за інших підходів? Податкові методи можуть бути класифіковані за такими ознаками: за рівнем впливу; за масштабом впливу; за характером дії; за тривалістю дії; за функціональною ознакою; за етапом податкового менеджменту; за механізмами реалізації; за обов'язковістю. Для всіх податкових методів у межах кожної окремої класифікаційної ознаки та за всією класифікацією в цілому застосування синтезу як інструменту підвищення соціально-економічної ефективності податкових методів є доцільним.

Так, податкові методи макrorівня мають перебувати в тісному взаємозв'язку з методами микrorівня; тактичні податкові методи мають взаємодіяти зі стратегічними; локальні, галузеві, регіональні методи повинні узгоджуватися з глобальними та національними тощо. Таким чином, можна дійти висновку, що застосування синтезу податкових методів дає можливість підвищити їх соціально-економічну ефективність, що має втілюватися у зростанні економічного та соціального розвитку. Раціональний підхід до синтезу податкових методів у межах певної податкової політики сприятиме її високоєфективній реалізації, що забезпечуватиме формування податкової культури та зростання довіри до фіскальних органів.

Висновки. Розглянуто наявні шляхи підвищення соціально-економічної ефективності податкових методів регулювання національної економіки. Встановлено, що науковці намагаються віднайти баланс між фіскальними та стимулюючими податковими методами.

Визначено, що хоча надання податкових пільг веде до втрати бюджетних надходжень, не можна однозначно стверджувати, що вони мають лише негативний вплив на фіскальну достатність бюджету. Досліджено сутність поняття «синтез податкових методів». На підставі визначень категорій «синтез» та «податкові методи» було запропоновано власну дефініцію поняття «синтез податкових методів», що дає змогу більш глибоко зрозуміти зміст та обґрунтувати доцільність дослідження її методичного складника.

Обґрунтовано можливість застосування синтезу податкових методів як інструменту підвищення їх соціально-економічної ефективності. Встановлено, що синтез як інструмент підвищення соціально-економічної ефективності податкових методів може застосовуватися до всіх видів методів за різними класифікаційними ознаками і за всією класифікацією в цілому. На практиці застосування синтезу податкових методів дає можливість більш ефективно реалізувати податкову політику.

Список літератури:

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/synteza>.
2. Гусаков В.Г. Аграрная экономика: термины и понятия: энцикл. справ. / В.Г. Гусаков, Е.И. Дереза. – Минск, 2008. – 576 с.
3. Єгоричева С.Б. Вплив пільг за прямими податками на формування бюджетних доходів в Україні / С.Б. Єгоричева, О.В. Тимошенко, Д.А. Сергєєв // Ефективна економіка. – 2016. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5137>.
4. Жерліцин Д.М. Синтез системи податкового менеджменту підприємства: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / Д.М. Жерліцин. – Донецьк, 2004. – 176 с.
5. Звіт про виконання Плану державної фіскальної служби України на 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/data/files/131201.pdf>.
6. Коротун В.І. Перспективні напрями підвищення фіскальної ефективності податкової системи України / В.І. Коротун // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 26. – С. 211–219.
7. Крючкова Н.М. Механізм податкового регулювання економічного розвитку України / Н.М. Крючкова // Вісник Одеського національного університету. – 2009. – Вип. 15. – Т. 14. – С. 55–62.
8. Лысенко Ю.Г. Синтез структуры информационно-аналитического комплекса налогового администрирования / Ю.Г. Лысенко, В.Ю. Захарченко // Праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вип. 3(37). – С. 184–187.
9. Матвеев П.Г. Синтез системи управління податковими органами в умовах перехідної економіки: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / П.Г. Матвеев. – Донецьк, 2004. – 169 с.
10. Нікітішин А.О. Основні напрями вдосконалення механізму податкового регулювання / А.О. Нікітішин // Ефективна економіка. – 2016. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4789>.
11. Свищук А.С. Податкове регулювання в країнах із розвинутою економікою / А.С. Свищук // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2014. – Вип. 3. – С. 261–271.
12. Кучерова Г.Ю. Стратегія формування свідомого оподаткування як фактор сталого розвитку національної економіки: [монографія] / Г.Ю. Кучерова. – Запоріжжя: КПУ, 2016. – 416 с.